

В.В.Бездрабко*

СУЧАСНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО В УКРАЇНІ: КОНЦЕПЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано сучасні концепції розвитку документознавства, репрезентовані працями провідних українських дослідників. Висвітлено особливості, відмінності та подібності тлумачення змісту документознавства, бачення структури дисципліни, об'єктно-предметної сфери, міждисциплінарних зв'язків, а також перспектив розвитку.

Розмірковуючи про історію українського документознавства вчені одноставно дотримуються думки, що стрімкий розвиток науки починається з 1990-х рр. Згідно з міркуваннями, котрі трапляються на сторінках солідних фахових видань і монографічних досліджень, до останнього десятиліття ХХ ст., окрім поодиноких фактів, говорити серйозно про розвиток документознавства в Україні не доводиться¹. Справді, можна відзначити старання архівістів², спеціалізованих кафедр окремих вищих навчальних закладів (наприклад, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка)³, редколегій часописів («Український історичний журнал», «Архіви України») і міжвідомчого збірника наукових праць «Історичні джерела та їх використання»⁴, форми колективної співпраці (конференції, наради), спрямовані на актуалізацію документознавчої проблематики⁵, унікальне подвижництво на кшталт постійних семінарів з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін центральних державних історичних архівів України у Києві та Львові⁶, утім, напевно можна наполягати на тому, що вітчизняне документознавство відбулося як наука до 1990-х рр.

Важливим організаційним проривом в українському документознавстві стало заснування галузевої наукової інституції – Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (далі – УНДІАСД) (1994 р.), започаткування професійної освіти за напрямками підготовки «Документознавство та інформаційна діяльність» (1995 р.), введення документознавства у навчальні плани спеціальності «Історія, архівознавство» (1995 р.), першого фахового періодичного видання з документознавства – «Студії з архівної справи та документознавства» (1996 р.), затвердження паспорту наукової спеціальності 07.00.10 «Документознавство, архівознавство» (2003 р.) та відкриття при УНДІАСД спеціалізованої вченої ради для захисту дисертацій із відповідної тематики (2003 р.)⁷.

Різномасштабними документознавчими дослідженнями у 1990–2000-х рр. увійшли в історію науки Інститут архівознавства й Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, відділ української історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України, спеціалізовані кафедри Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, вищі навчальні заклади, що готують фахівців із напрямку «Документознавство та інформаційна діяльність» і т.д.

Зростання кола колективних учасників розбудови української документознавчої науки не нівелювало індивідуальні старання дослідників, а, навпаки,

* Бездрабко Валентина Василівна – канд. іст. наук, доцент, докторант кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

увиязнили їх. Найвідомішими з них є д.і.н., проф. С.Г.Кулешов, д.пед.н., проф. Н.М.Кушнарєнко, д.і.н., проф. М.С.Слободяник та д.і.н., проф. Г.М.Шведова-Водка, які сміливо репрезентували науковому товариству власне бачення змісту й перспектив розвитку науки. Саме їх докладному висвітленню і присвячено статтю.

Першим оприлюдненим авторським продуктом докладного аналізу змісту документознавства і перспектив його розвитку став підручник Н.М.Кушнарєнко «Документоведение» (1997 р.)⁸, що витримав сім перевидань і, безперечно, є історіографічним фактом.

Вузловим моментом концепції Н.М.Кушнарєнко стало визначення документознавства як науки про документ і документно-комунікаційну діяльність, яка «вивчає закономірності створення і функціонування документів, розробляє принципи побудови документно-комунікаційних систем і методів їх діяльності»⁹. Стверджуючи, що документознавство ретроспективно і прогностично досліджує документ як джерело інформації і засіб комунікації, Н.М.Кушнарєнко відверто заявляє про себе як прихильника вивчення документа у контексті виконання ним головної місії, завдяки якій і розпочинається його «життєвий цикл», при цьому не конкретизуючи вид документа, спеціальне функційне призначення та середовище побутування. Відома дослідниця зайняла позицію, набагато ближчу до загальної документознавчої проблематики, аніж до її часткових випадків. Тому представлення об'єктно-предметної сфери дисципліни відбувається цілком очікувано. Н.М.Кушнарєнко виступає із твердженням, що об'єктом документознавства як науки є комплексне вивчення документа – системного об'єкта, спеціально створеного для зберігання і розповсюдження (передачі) інформації у просторі і часі¹⁰. Цей підхід створює підстави для міркувань, відомих під назвою «документологічні студії», в основі яких і лежить переконання у тому, що доречним є вивчення документа у загальному розумінні, а всі його види виступають не більше, ніж об'єктами інших наук, хоча й таких, що послуговуються загальними історією, теорією документа і методикою його вивчення. У цьому контексті предметом документознавства є «створення наукового знання про документ в єдності його інформаційної і матеріальної складових, ... закономірності створення і функціонування документів у суспільстві»¹¹.

Структурно харківська дослідниця виокремлює «дві підсистеми» документознавства – *загальну й особливу*. При цьому змістом загального документознавства є «загальнотеоретичні, історичні, організаційно-методичні проблеми науки про документ і документно-комунікаційну діяльність, тобто її сутність, об'єкт, предмет і структура, термінологія, концепції, встановлення співвідношення з іншими науками, закономірності і принципи розвитку та функціонування документа в системі документних комунікацій тощо», що виглядає цілком логічно у розрізі зазначених вище тлумачень об'єкта і предмета дисципліни¹². Варто належно поцінувати і погодитися із внутрішньою структурою загального документознавства: теорія документа, історія документа, історія і теорія документно-комунікаційної діяльності. Заперечення викликає відсутність методологічної (у т.ч. і методичної) частини у загальному документознавстві. Подібне можна було б проігнорувати у випадку її наявності у складі теорії документа.

Для успішнішого «прочитання» змісту загального документознавства у розумінні Н.М.Кушнарєнко важливе значення має також з'ясування внутрішнього наповнення його складових. І тут примітним є розходження, наприклад, із С.Г.Кулешовим, В.В.Бездрабко, М.С.Слободяником та іншими дослідниками щодо тлумачення поняття «документологія», для яких воно виступає тотожним за змістом до «загального документознавства». На відміну від колег, Н.М.Кушнарєнко ототожнює документологію *лише* (виділення – В.Б.) із теорією документа – ядром документознавства, що вивчає «загальнотеоретичну проблематику

ку, пов'язану із поняттєвим апаратом, функційним аналізом документів, вивченням їх характеристик як матеріальних об'єктів і зафіксованої у них інформації, питань типологізації і класифікації документів, їх параметрів і властивостей як засобів комунікації і елемента документних фондів»¹³. Докладний аналіз такого підходу до окреслення змісту і значення теорії документа увиразнює декілька очевидних, спонукальних до роздумів моментів. По-перше, документ представляється системним матеріальним об'єктом, носієм інформації (засіб комунікації), який для практичної зручності зазнає впорядкування між собою подібними, у вигляді систематизації і класифікації. По-друге, документ вивчається у «безперервному існуванні» – від моменту створення до потрапляння в документаційний (у Н.М.Кушнарєнко – документний) фонд. По-третє, опосередкована заувага про дослідження документа як процес передбачає наявність методичного арсеналу для провадження відповідних операцій, процедур, дій, спрямованих на його студіювання.

Для увиразнення змісту *загального документознавства* варто проаналізувати ще одне, за ознаками формальної логіки рівнозначне, відгалуження документознавства – *особливе*. Під «*особливим документознавством*» Н.М.Кушнарєнко розуміє науку, що вивчає «особливості, характерні для окремих типів і видів документів (книги, патенти, ноти, карти, кінофільми, оптичні диски і т.д.), окремі процеси документно-комунікаційної діяльності (документування, документовидання, документокористування)»¹⁴. Окрім цього, в особливому документознавстві Н.М.Кушнарєнко пропонує розпізнавати *спеціальне* і *часткове*. Витлумачуючи спеціальне документознавство як дисципліну, що вивчає особливості документів, котрі «є об'єктами бібліотечної, архівної, музейної справи, тобто специфіку документів, що функціонують в інформаційних центрах, бібліотеках, архівах, музеях і інших документно-комунікаційних структурах. ... *предметом спеціального документознавства* (виділення у Н.М.Кушнарєнко – В.Б.) може слугувати вивчення специфіки різних процесів документно-комунікаційної діяльності (документування, діловодство, фондознавство і т.д.)»¹⁵, дослідниця орієнтується на сфери функціонування документів, а не їх спеціальні види. Такий підхід можна пояснити розширеним тлумаченням змісту об'єкта документознавства. Утім, на наш погляд, навряд чи його можна визнати справедливим, оскільки на розмаїття документів, зосереджених у бібліотеках, музеях, архівах нашаровується ще й видова специфіка самих установ, що утруднює визначення об'єктно-предметної сфери спеціального документознавства. На наше глибоке переконання, і тут ми солідарні із С.Г.Кулєшовим і Г.М.Швецовою-Водкою, спеціальне документознавство має всебічно вивчати спеціальні види документів, незалежно від сфери їх побутування. Окрім цього, упадає в око нерівнозначний добір об'єктів процесу документно-комунікаційної діяльності – «документування, діловодство, фондознавство», типів і видів документів – «книги, патенти, ноти, карти, кінофільми, оптичні диски і т.д.»¹⁶, тоді, як їм належало бути поняттями однієї категорії. У першому випадку автор ставить в один ряд окремий вид роботи з документами (документування), практичну сферу роботи з ними (діловодство), спеціальну галузь знань (фондознавство), а в іншому – види документів (книги, патенти), їх підвиди (кінофільм як різновид кінодокумента), особливі графічні знаки для фіксації музичної інформації (ноти) тощо. Порушення основоположного принципу логіки виокремлення складових одного ряду ставить під сумнів його логічні зв'язки.

Не зупиняючись на роз'ясненні часткового документознавства, Н.М.Кушнарєнко зауважує лише на його предметі (на нашу думку, правильніше було б це назвати об'єктом науки), котрий складають окремі види і різновиди документів¹⁷. Тримуючи курс на окремі види (різновиди) документів, до розряду часткового документознавства потрапляють книгознавство, патентознавство, картознавство то-

що, що теж викликає у більшості колег неоднозначну реакцію – від твердого заперечення (наприклад, С.Г.Кулешов) до умовного прийняття (М.С.Слободяник)¹⁸.

Намагаючись деталізувати сутність особливого документознавства, Н.М.Кушнарєнко вдається до виявлення критеріїв поділу його на окремі види. Підставою для визначення прикладів особливого документознавства стали «тип або вид документно-інформаційної системи (організації)», «вид документно-інформаційної діяльності», «вид, різновид документа»¹⁹. У першому випадку результатом поділу виступили бібліотекознавство, бібліографознавство, архівознавство, музеєзнавство, інформацієзнавство, у другому – документне фондознавство, каталогознавство, вчення про зберігання документів, діловодство, а у третьому – книго-, патенто-, карто-, кінознавство, галузеве документознавство. У кожному з них Н.М.Кушнарєнко залишає місце для вільних, інших варіацій «на тему» у вигляді типових для моменту лінгвістичних прийомів – «і т.[ак] д.[алі]», «і т.[ому] п.[одібне]». У цьому разі судити про можливі авторські доповнення непросто, проте варто сказати за переліки наукових дисциплін, запропоновані Н.М.Кушнарєнко, котрі ввійшли до складу особливого документознавства. Не вдаючись до детального аналізу кожної позиції, зауважимо, що список охоплює повноцінні, конституювані наукові дисципліни (архів-, книго-, патентознавство), галузі наукових знань (музеє-, картознавство), їх складові, сфери практичної роботи з документами (діловодство), і ті, галузі, які лише переживають період початкового становлення, або ж ті, що навряд чи можуть коли-небудь стати такими (вчення про зберігання документів).

Окремого коментаря заслуговує набір прикладів особливого документознавства, наприклад, потрапляння до одного переліку книго-, патенто-, карто-, кінознавства і галузевого документознавства, що, на наш погляд, виглядає не зовсім правомірним. На довершення міркувань про структуру документознавства, репрезентованих в аналізованому виданні, фрази «спеціальне і часткове документознавство є специфічним виявом загального» і «у сукупності із загальним особливе документознавство утворює єдине документознавство»²⁰ дещо суперечать заявленим раніше поглядам, або є не зовсім співвідносними чи супідрядними з ними. Так, зазначаючи про загальне й особливе (у складі спеціального й часткового) документознавства як рівнозначні відгалуження «єдиного документознавства», автор твердить про спеціальне й часткове документознавства як специфічний вияв загального, тим самим ускладнюючи розуміння відносин між ними.

Одним із центральних концептів розуміння змісту будь-якої науки є визначення її місця у системі суміжних і споріднених наук, галузей знань, міждисциплінарних зв'язків між ними. Тому привертає увагу бачення складу дисциплін, котрі, на думку дослідниці, визначають зміст і трансформують структуру документознавства. Точкою опертя суджень про зв'язки документознавства з іншими науками виступає положення про його «становлення ... як метанауки для всіх наук документно-комунікативного циклу» (виділення Н.М.Кушнарєнко – В.В.)²¹. До першого ряду наук, що найбільше впливають і визначають інтеграційний зміст документознавства, автор зараховує діловодство, книго-, бібліотеко-, бібліографо-, архівознавство, інформатику та ін. (тут збережено авторську послідовність).

При розширенні значеннєвих меж документознавства до нього, згідно з міркуваннями професора Н.М.Кушнарєнко, входять історичне джерелознавство, музеєзнавство, семіотика, текстологія, кодикологія та інші дисципліни²². У поясненнях зв'язків між науками дослідниця так само виявляє прихильність ідеї узагальнюючої науки про документ, яка «вивчає документ у цілому, його властивості, структуру, форму, мову документування, способи сприйняття і обробки інформації, зафіксованої на матеріальному носії»²³ і, таким чином, узагальнює здобутки кожної з дисциплін, котрі оперують документами як «об'єктами, ство-

реними спеціально для зберігання і передачі інформації»²⁴. Призначення документознавства як метанауки полягає у «збагаченні спеціальних і часткових дисциплін розробками кардинальних теоретико-методологічних проблем, ... методології», а ті, своєю чергою, продукують розмаїття часткових випадків підтвердження загальних схем, існуючих і народжуваних парадигм знань.

Упродовж 1997–2007 рр. Н.М.Кушнарєнко неодноразово зверталася до теми структури і змісту документознавства, конкретизуючи й увиразнюючи окремі його положення або ж власне їх бачення і розуміння²⁵. Очевидним є прагнення автора вибудувати структуру документознавства довкола єднання теорії документа й практики роботи з ним, ієрархізації їх частин, науки й освітньої діяльності²⁶, справжнім призначенням котрої є підготовка «нової генерації фахівців, які володіють інтегрованими і диференційованими знаннями в галузі документознавства та інформаційної діяльності»²⁷. Загалом Н.М.Кушнарєнко належать серйозні розвідки про структуру і зміст документознавства, сферу досліджень, їх головні напрями та завдання, функційну природу документів як явища культури, засобу комунікації і джерела інформації, загальну характеристику окремих видів документів.

Близькою за змістом до концепції документознавства Н.М.Кушнарєнко є концепція Г.М.Швецової-Водки, яку можна відстежити за багатьма працями 1990-х – початку 2000-х рр.²⁸ Г.М.Швецовій-Водці належить першість серед українських науковців у зверненні до документологічної проблематики²⁹. Утім, вона обрала доволі своєрідну позицію стосовно документології, відверто не оголошуючи себе ані її прихильником, ані противником. Як досліднику їй імпонують ідеї і відповідні документологічні засади теорії П.Отле³⁰, а у плані методології – міждисциплінарні пошуки відповіді на питання: «Що є документ?» – центральний об'єкт дослідження документознавства.

Робочу дефініцію документознавства Г.М.Швецова-Водка подає просто й лаконічно – «**наука про документ** (виділення Г.М.Швецової-Водки – *В.Б.*), яка досліджує процеси створення і функціонування документів»³¹. Узагальнений образ історії документознавства складається із хронологічно послідовних етапів його представлення – від накопичення емпіричних знань про документ, їх диференціації й оформлення перших галузей наукових знань (дипломатика, палеографія, сфрагістика, археографія) до виникнення окремих наукових дисциплін. Такою справедливо називається документаційна наука чи документація П.Отле. Виклад розуміння, оцінювання бельгійським ученим значення ідей документації для наукових дисциплін, що мають справу з документами різного походження (бібліотечного, архівного, музейного), Г.М.Швецова-Водка продовжує історією інформаційної науки, інформатики, документалістики, які вважає генетично спорідненими. Історію документознавства, його загального і спеціального відгалужень дослідниця представляє у контексті світового розвитку наук про інформацію та специфіки середовища їх виникнення й еволюції у вітчизняному науковому просторі. Подібний підхід уможливив, уникаючи лінеарності, виважено представити історичні передумови становлення й основні етапи розвитку науки про документ, а з погляду методології сциєнтично підійти до з'ясування сенсу трансформаційних процесів її форми і змін у змісті. Автор неоднозначно оцінює існуючі версії документознавства (Н.Б.Зинов'єва, С.Г.Кулєшов, Н.М.Кушнарєнко, М.С.Слободяник та ін.)³², дискусії довкола документології, що є цілком виправданим з огляду на авторське бачення змісту документознавства та документології, яке різниться від концепцій інших учених. Примітною рисою суджень Г.М.Швецової-Водки про розвиток документознавства у другій половині ХХ ст. є очевидне прагнення узалежнити його від розвитку інших наук. Це відповідає загальновідомій аксіомі про міждисциплінарну природу сучасної науки. Відтак, на думку Г.М.Швецової-Водки, складно ігнорувати вплив

книго-, бібліотеко-, бібліографознавства на розвиток передусім загального документознавства.

Сприймаючи різні погляди стосовно оцінки нинішніх течій і шкіл в українському документознавстві, науковець переконаний в існуванні двох головних концепцій. Перша з них представлена *документологією*, що вивчає загальні проблеми визначення та функціонування документа у всіх сферах суспільної діяльності, а друга – *управлінським документознавством*, котре досліджує документи, які створюються у сфері управління, «якими опікується діловодство і які після виконання своєї основної функції надходять для зберігання в архів»³³. І хоча така репрезентація основних напрямів розвитку модерного документознавства дещо спрощена, утім, достовірна.

Залежно від розуміння змісту документознавства Г.М.Швецова-Водка розкриває його об'єкт, предмет вивчення і структуру³⁴. Провадячи розгорнутий аналіз визначень об'єктно-предметної сфери наукової дисципліни сучасними зарубіжними (Н.Б.Зинов'єва) і вітчизняними (С.Г.Кулешов, Н.М.Кушнарєнко, М.С.Слободяник) науковцями³⁵, та відзначаючи сильні і слабкі аспекти тверджень колег³⁶, Г.М.Швецова-Водка пропонує наступне бачення об'єкта документознавства – «документ як явище інформаційно-комунікаційної сфери діяльності суспільства» і його предмета – «визначення видів, структури і властивостей документа, а також закономірностей його створення та функціонування у суспільстві»³⁷. Додаткове пояснення об'єкта дисципліни дозволяє установити, що у розумінні Г.М.Швецової-Водки документознавство має вивчати не тільки сам документ як єдність інформаційної, матеріальної та знакової його складових, але й *усі* (виділення – В.В.) складові документальної інформаційної комунікації, що доводить близькість поглядів із концепцією документознавства Н.М.Кушнарєнко³⁸.

Структуру документознавства Г.М.Швецова-Водка узалежнює від «пересічення двох напрямів її диференціації» – аспектного й об'єктного. Історія документа, теорія документа, організація документаційної діяльності (створення та використання документа), методика або технологія її проведення, на думку дослідниці, є тими аспектами науки, які суттєво впливають на викристалізовування її будови. Об'єктний напрям диференціації структури документознавства конкретизує її на рівні таких внутрішніх утворень: документ загалом як явище інформаційно-комунікаційної сфери діяльності суспільства (загальне документознавство) та окремі види документа, системи документації; окремі процеси й операції документаційної діяльності (спеціальне документознавство). Таке бачення структури цілком відповідає її об'єктно-предметному визначенню³⁹.

У межах самого документознавства Г.М.Швецова-Водка виокремлює загальну та спеціальну складові, які містять часткові дисципліни: теорія документа, теорія документних ресурсів, документна лінгвістика, документальні автоматизовані інформаційно-пошукові системи (АІПС), технологія збереження документів; і теорія документних потоків, управлінське документознавство, кінофотофодокументознавство, електронне документознавство, картознавство, вчення про науково-технічну документацію, спеціальні види документів відповідно⁴⁰, чим продовжує обстоювати і розвивати висловлені раніше думки.

Порушуючи питання місця документознавства у системі наук⁴¹, науковець відштовхується від одночасної належності дисципліни до різних циклів наук⁴², що гарантує йому багатогранні міждисциплінарні зв'язки. Такими конгломератами у концепції документознавства Г.М.Швецової-Водки виступають: дисципліни, які вивчають сферу інформаційної комунікаційної діяльності суспільства; науки, що досліджують окремі види чи типи документів, їх функціонування у суспільстві (історичні, книгознавчі та ін.); дисципліни, котрі студіюють знакові системи і мову окремо (документна лінгвістика, теорія реда-

гування)⁴³. У кожній конкретній міждисциплінарній взаємодії документознавство займає іншу позицію і матиме відмінне значення для розвитку зв'язків.

Для унаочнення міркувань промовисто показовим є перелік дисциплін, які, на думку Г.М.Швецової-Водки, тісно пов'язані із документознавством. Примітно, що першими у цьому переліку називаються соціальна інформатика, книго-, бібліотеко- та бібліографознавство, і лише потім – історичне джерелознавство, архівознавство, теорія справочництва (діловодства). Це ще раз підкреслює тяжіння концепції шановної дослідниці до відомих зразків теорій, вибудованих на книгознавчо-бібліографічно-бібліотекознавчому ґрунті. В унісон з нашим припущенням звучить авторська репліка про те, що основні проблеми загального документознавства (або документології) досліджуються переважно бібліотеко- та бібліографознавцями⁴⁴. Подібне міркування вмотивувало резонне зауваження, що загальні питання бібліографознавства чи книгознавства, які так активно досліджуються представниками цих наук, необов'язково є загальнодокументознавчими, інакше кажучи, загальні бібліографознавчі (чи книгознавчі) студії не завжди можуть виступати тотожними за визначенням і змістом із загальними документознавчими. Разом із тим неоднозначно вивіреном виглядає визначення супідрядності між окремими дисциплінами, з якими контактує документознавство. Пояснення цьому перебувають на поверхні суджень дослідниці – невизначеність змісту, статусу окремих дисциплін і їх структур через початок формування наук або ж часи революційних для них змін, як-от у випадку із книгознавством⁴⁵.

Пріоритетним у цій частині для Г.М.Швецової-Водки є з'ясування змісту документології, інакше кажучи, пошук відповіді на затребувані часом питання: чи можна її ототожнювати із загальним документознавством; теорією документу; комплексом наук, що вивчають документ у всіх його зв'язках? Тут проступає виразне вподобання Г.М.Швецовою-Водкою інформаційного підходу у визначенні природи, походження документології, її змісту, значення, статусу. Весь комплекс дисциплін, що досліджують інформацію, Г.М.Швецова-Водка пропонує об'єднати назвою «інформологія» (наука про інформацію), а також поділити цей комплекс дисциплін на такі частини, як теорія інформації, інформатика соціальна й інформатика прикладна (комп'ютерна наука). Соціальну інформатику науковець прирівнює до теорії соціальних комунікацій і називає *ноокомунікологією*. У межах останньої Г.М.Швецова-Водка виокремлює теорію соціальної інформації і документологію як комплекс наук про документ, який розглядається як засіб комунікації. Таким чином, концепція документології дослідниці демонструє тяжіння до інформаційних наук як засновкових для її розвитку, відкритість для новітніх інтерпретацій у рамках інтегральності гуманітаристики, парадоксально плідної співпраці цілковито протилежних тенденцій (диференційних і інтеграційних) розвитку наук про документ.

Відомим дослідником «нової версії» документознавства є М.С.Слободяник, який під «документознавством» розуміє **«комплекс наукових дисциплін, орієнтованих на всебічне вивчення документа у широкому контексті; а також різноманітних утворень документів, що формують документну інфраструктуру суспільства»** (виділено М.С.Слободяником – В.Б.)⁴⁶. Погодьмося із С.Г.Кулешовим, що таке визначення створює простір для умовиводів про «контекст» (імовірно, існування) документа, його «різноманітні утворення», котрі інституціоналізують документну інфраструктуру суспільства⁴⁷.

Родовий термін «комплекс» походить від латинського слова *complexus*, що первісно означало *«поєднання, зв'язок»*. Із часом приходить інше розуміння *комплексу* як сукупності предметів, дій, якостей чи явищ, що становлять *єдине ціле*⁴⁸. Тлумачення комплексу наук як єдиного цілого, логічно визначеного і

пов'язаного об'єднання закріпилося в наукознавстві. Інакше кажучи, твердження про документознавство як комплекс наукових дисциплін можна дешифрувати через думку про нього як про єдине, цілісне об'єднання наук, до того ж, не механічно сполучене і яке співіснує незалежно, а інтегроване за логікою комплексності. Таким чином, раціональним висновком із міркувань М.С.Слободяника є мимовільне визнання документознавства вже інтегрованою наукою і, звісно, про документ.

Оцінюючи тенденції розвитку вітчизняного документознавства у світовому процесі (із посиланням на П.Отле і теорію документації)⁴⁹, існування різних поглядів стосовно його структури, зокрема Н.М.Кушнарєнко та С.Г.Кулєшова⁵⁰, М.С.Слободяник окреслює власне бачення об'єктної сфери документознавства. Основоположним моментом при цьому виступає твердження про документ як центральний об'єкт науки⁵¹. Коментуючи зміст документа, дослідник окреслює суттєві моменти для розуміння дисципліни, що його вивчає. Передусім ідеться про чітке заперечення ототожнень документа й інформації, а також – документної, соціальної інформації. Дослідник аргументовано розвиває думку про те, що будь-яка документна інформація є соціальною, утім, не всяка соціальна інформація є документною⁵². Він твердить, що соціальна інформація стає документною лише у результаті специфічного виду людської діяльності – документування (фіксації інформації)⁵³, що підтверджує класичні постулати соціальної інформатики.

Прагнучи описати структуру документа як системи, М.С.Слободяник виокремлює такі складові: матеріальний об'єкт, інформаційне наповнення і комунікаційна орієнтованість⁵⁴. Ця умова відбилася на авторському положенні стосовно того, що документознавство всебічно вивчає документ і сферу його функціонування, які взаємовитворюють зміст *один одного*. Тоді актуальним є питання про те, чи всі документи, згідно з концепцією М.С.Слободяника, є об'єктами вивчення документознавства? Пошуки відповіді на нього значно полегшує безпосередній коментар професора про те, що «документознавство вивчає максимально широке коло документів на різних носіях і потреби суспільства в інформації, що передається з допомогою цих документів у просторі і часі»⁵⁵. Відтак, фраза «максимально широке коло документів», відповідно до засад формальної логіки, означає, що багато, та далеко не всі документи є об'єктом вивчення документознавства. І лише перелік дисциплін, що складають, на думку професора, спеціальне відгалуження у документознавстві, дозволяє нам уточнити, які саме документи вивчає наука. З огляду на заявлений професором список маємо лише управлінський та електронний документи, що значно вужче, ніж у робочій програмі для студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» (2003 р.)⁵⁶. За таких умов дещо під великий сумнів підпадає статус документології як інтегральної (інтегруючої) дисципліни, котра мала б узагальнювати історичні, теоретичні, науково-методичні, технологічні надбання спеціальних видів документознавства. Щоправда, поза галузями знань, присвячених окремим видам документації, спеціальна частина містить ще й ті наукові дисципліни, зміст яких, швидше за все, пов'язаний із комунікативною функцією документів чи особливим статусом їх побутування. Це теорія документальних комунікацій, теорія документних потоків, документне фондознавство, що підтверджує висновок ученого про об'єктно-предметну сферу документознавства, основні завдання і напрями дослідження, сфокусовані на документі та документально-комунікаційній сфері суспільної діяльності. Наявність із-поміж складових документознавства документного фондознавства породжує думку про вплив бібліотекознавства на його структурування.

Власне, М.С.Слободяник не заперечує цього факту, пропонуючи «використовувати для розв'язання документознавчого завдання здобутки у царині визна-

чення структури книгознавства»⁵⁷. Очевидно, пропозиція варта уваги у наукознавчому аспекті, утім, справедливо буде, якщо не калькувати механічно досвід іншої науки, котра, за визначенням дослідника, має інший дисциплінарний обсяг. Таку невідповідність добре ілюструє випадок із тим самим документним фондознавством. Як зазначає С.Г.Кулешов, документаційні фонди, як факт, властиві бібліотекам, архівам, службам діловодства, а також службам науково-технічної інформації, музейним установам⁵⁸. У кожному конкретному випадку, залежно від сфери функціонування, очевидно є відмінність їх наукових засад комплектування, розміщення, обліку, користування тощо, а тому поєднання відповідних розділів бібліотеко-, архівознавства, теорії діловодства може бути тільки штучним⁵⁹.

Інформаційний підхід до тлумачення змісту основного об'єкта дослідження оприсутнив сутнісне розрізнення М.С.Слободяником документології й інформацієлогії⁶⁰. Намагання побудувати модель співвідношення призвело до твердження про фундаментальність інформацієлогії як науки для документознавства⁶¹. Приєднуємося до зауваження С.Г.Кулешова щодо сумнівності вторинності чи похідності, підпорядкованості документознавства почасти лише декларованій науці, теоретичні основи якої мають бути ще обговорені⁶². Ще складніше розібратися у цьому контексті стосовно характеру зв'язків між інформацієлогією, документологією і спеціальним документознавством і, знову ж таки, через нез'ясованість змісту і статусу кожного з них.

М.С.Слободяник також спробував з'ясувати предмет і проблематику досліджень спеціальних документознавчих дисциплін, місце і роль конкретних напрямів практичної діяльності для документально-комунікаційної сфери. Науковець встановив концепційну паралель між складовими спеціального відгалуження документознавства, зокрема теорією документальних комунікацій, документним фондознавством, теорією документних потоків, електронним і управлінським документознавством, теорією й історією діловодства у руслі спеціального документознавства⁶³. У наявному способі їх репрезентації зустрічаємо багато цікавих, оригінальних ідей, вартих продуктивного осмислення, прийняття і пропагування. Утім, констатуємо недостатність аргументів на користь безперечного схвалення пропонованої структури спеціального документознавства. Приєднуючись до міркувань колег, справедливо вкажемо на такі неоднозначні пояснення, наприклад, усталеності теорії документальних комунікацій і теорії документних потоків як наукових дисциплін, правомірності зарахування теорії й історії діловодства до спеціальних історичних дисциплін, узалежнення розвитку електронного документознавства лише від інформатики, бібліотекознавства, архівознавства, а управлінського – винятково від теорії менеджменту та інформацієлогії тощо. Прагнення «легітимізувати» авторську концепцію структури документознавства одночасно не ігнорує недостатню розробленість питання, а тому прикінцева фраза М.С.Слободяника про відкритість змінності пропонованого варіанта дисциплінарної форми існування документознавства фактично підтверджує сподівання науковця на увагу до власних міркувань і розгортання діалогу, конструктивну критику.

Представляється цікавим ще один напрямок творчого доробку М.С.Слободяника – його дослідження з документології, спрямовані на найбільші універсальні узагальнення, щоправда, неприйнятні для епохи постмодерну за визначенням⁶⁴. Проте позачасово актуальні питання стимулюють тяглість інтересу до універсальності⁶⁵.

Помітною статтю сучасного документознавства в Україні є С.Г.Кулешов. Ідеї цього теоретика, знаного дослідника у розв'язанні проблем практичної сфери роботи з документами, справляють значний вплив на розвиток документознавства. Із-поміж інших багатьох праць фахівця⁶⁶ на особливе поцінування за-

слуговує фундаментальна монографія з історії та теоретичних засад документознавства, що побачила світ у 2000 р. – «Документознавство: Історія. Теоретичні основи»⁶⁷. Незважаючи на те, що минуло майже десять років після її виходу, вона залишається базовою для апелювань багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників історії, теорії загального та спеціального документознавства, наділяючи їх праці впевненістю у власних міркуваннях, символічним рефреном діалогу, погоджень і заперечень. Пізніше з'являться інші наукові публікації, що розвинуть, деталізують і водночас узагальнять висловлені на сторінках монографії положення. Проте, їх об'єднує наскрізно оприсутнене авторське розуміння змісту документознавства, а «вірність» концепції постійно підтверджується новітніми розвідками. Завдяки їй С.Г.Кулешов спробував розв'язати дилему двоїстості цілісного і конкретного: документознавства як науки із двома відгалуженнями, що має два полярні джерела формування і розвитку – за рахунок спеціальних і узагальнюючих знань.

Переконання С.Г.Кулешова у тому, що поняття *загального** й *спеціального* документознавства повинно виходити з аналізу структури документознавства⁶⁸, робить вартим аналіз поглядів дослідника щодо внутрішньої організації змісту науки. Тому пізнання концепції документознавства С.Г.Кулешова має розпочинатися з аналізу бачення ним його внутрішньої будови, взаємозв'язку складових. Розмірковуючи стосовно структури, дослідник пропонує класичну схему аналізу науки у цьому випадку, вказуючи на загальну і спеціальну частини. Це стало підставою незгоди відомого вченого з Н.М.Кушнаренко, яка розрізняє загальне й особливе (спеціальне й часткове) документознавства⁶⁹. І суть заперечень криється зовсім не у виборі лексем, а у тому авторському змісті, що вони мають. Цілком погоджуємося із С.Г.Кулешовим, що документознавство у всіх своїх відгалуженнях повинно мати спільний зміст об'єкта і предмета, які розрізняються лише спеціалізацією об'єкта та предмета загального документознавства⁷⁰.

Репрезентацію змісту загального документознавства дослідник розвинув до конкретизації переліку тем, котрі покликана вивчати дисципліна – теорія документа, закономірності його генезису, еволюції, «загальні для всіх наук проблеми функціонування документів, практики їх створення і роботи з ними»⁷¹. Таке тлумачення загального документознавства зблизило позицію С.Г.Кулешова і Н.М.Кушнаренко у визначенні предмета студювань. Відтак **«формування наукового знання про документ в єдності його інформаційної та матеріальної складових, закономірностей створення та функціонування документів у суспільстві»** (виділення – В.Б.)⁷² проголошується пріоритетним аспектом пізнавального процесу, тобто предметом документознавства (у розумінні загальної його частини чи документології).

Цікавими і раціонально вираженими є міркування С.Г.Кулешова про об'єкт документознавства. Ставлячись до об'єкта науки як складного утворення, дослідник вказує на існування головної або центральної його частини, а також на наявність другорядних компонентів. Головним об'єктом загального документознавства С.Г.Кулешов називає документ, а другорядними – сфери його створення та функціонування, користувача⁷³. Спеціальне документознавство, маючи вихідними об'єкт, предмет загального, у вивченні окремих видів документів, типів документації виявляє власний статус⁷⁴. До критеріїв спеціалізації досліджень документа С.Г.Кулешов зараховує зміст, зовнішню форму, номінали, жанри тощо. Спрямувавши зусилля на те, щоб виокремити види спеціального документознавства, дослідник пропонує за *ознакою змісту* – тематика чи

* С.Г.Кулешов ототожнює поняття «загальне документознавство» і «документологія». Цього ж погляду дотримується й автор статті.

галузь знань – назвати науково-технічне, управлінське, юридичне, медичне; *знаковою характеристикою інформації* – картографічне, нотне; *характеристиками зовнішньої форми, матеріального носія інформації* – кодикологію, папірологію, берестологію, електронне й кінофотофонодокументознавство, *жанровою ознакою* – епістолологію, літописознавство, дипломатику тощо⁷⁵. З огляду на це, С.Г.Кулешов ставить під сумнів можливість об'єднання згаданих дисциплін у межах однієї науки, проте декларує загальне документознавство як певну сукупність спільних для них знань про зовнішню форму, зміст, функції документа, класифікації та типології, закономірності еволюції, функціонування, універсальні технології роботи з документами⁷⁶. За С.Г.Кулешовим, загальне документознавство є «метанауковою надбудовою», «метанаукою» «для всіх наук документально-комунікаційного циклу»⁷⁷. Уведення до обігу подібного тлумачення загального документознавства вимагає конкретизації термінів-словосполучень – «метанаукова надбудова» і «науки документально-комунікаційного циклу». З'ясування їх змісту потребує додаткових досліджень, оскільки зближення позицій науковців щодо сприйняття, розуміння й оперування ними не відбулося.

Якщо прийняти статус документології як метанаукової надбудови для усіх наук документально-комунікаційного циклу, то яким чином варто тлумачити зміст документознавства, складовою якого виступає загальне документознавство, і чи є воно надбудовою, а чи базисом для документознавчої науки? Відкритість цих і інших питань вказує на непростий період в еволюції модерного документознавства, коли накопичення знань потребує наукової систематизації, що опосередковано позначається на виборі напрямів майбутнього розвитку науки, ідеалах і нормах наукового пошуку. Важливо зауважити, що автор терміна «*документоведение*» (україномовний варіант – «документознавство») К.Г.Мітяєв спочатку ототожнював його із загальним або управлінським документознавством⁷⁸. Пізніше К.Г.Мітяєв відзначить перспективність метанаукового змісту документознавства, покликаною «розробляти загальні питання теорії документонакопичення і практику документування у всіх сферах діяльності людини, узагальнювати результати досліджень документів в усіх сферах гуманітарних і технічних наук»⁷⁹, створивши прецедент обговорення перспектив метанауки про документ. У цьому контексті слушною видається думка, що розширення об'єкта і зміна ракурсу предмета вивчення документознавства у 1970–1980-х рр. відбувається через зміщення значеннєвих акцентів у розумінні документа, розпорошеність і хаотичність ідей наукової інформатики, інших дисциплін і галузей знань, які переживали становлення у зазначений час, взаємно впливаючи і породжуючи один одного, творячи те, що знаходилося «*перед усім*», інакше кажучи, передувало тому, чим стало документознавство у 1990–2000-х рр. І суть проблеми не в апіорності тих чи інших ідей, які детермінували розвиток дисципліни у майбутньому, а у внутрішній природі, що завдяки міждисциплінарним інвазіям, глибшій динаміці галузевих запозичень, адаптації досягнень зарубіжного досвіду й модулює мультисемантичність змісту документознавства.

У 2000-х рр. за авторством С.Г.Кулешова з'явилися контрверсійні для вітчизняної науки студії із загального документознавства, котрі продовжують інтерпретувати його як сукупність наукових знань про документ. Окреслення значеннєвих меж документології, визначення її змісту, співвідношення зі спеціальними документознавчими галузями знань – такими є основні теми міркувань дослідника. Незважаючи на нетривале перебування розвідок у науковому обігові, вони вже встигли помітно «розсіятися» у засобах формальної наукової комунікації, стати хрестоматійним джерелом посилань і цитувань для фахівців⁸⁰. Розвиваючи діалог з архівістами, документо-, бібліографо- і бібліоте-

кознавцями, дослідник невідступно наслідуює проголошені раніше постулати, вивіряючи їх з ідеями, документологічними концепціями Б.І.Ілізарова, Н.М.Кушнарєнко, М.С.Слободяника, А.М.Сокової, Ю.М.Столярова, Г.М.Швецової-Водки та ін. В останній за часом появи праці С.Г.Кулешова моделюються два основних шляхи організації дискурсу – «документологія як узагальнена історія і теорія документа має право на життя» і «саме ... високий рівень узагальнення і неоднаковий характер низки закономірностей у функціонуванні різних «форм» документа не гарантує їй право бути окремою науковою дисципліною»⁸¹. На цій підставі триває ствердження можливості існування документології як сукупності наукових знань з історії та теорії документа, «розділ загального документознавства у межах самого документознавства», «теоретико-методологічна частина документознавства», а у стосунку навчального курсу «загальне документознавство (документологія) є пропедевтичною дисципліною», опанування якою покликане передувати спеціальним чи галузевим напрямом документознавства⁸². Чи не вперше у вітчизняній науці було висловлено думку про відносність спеціального документознавства. Ідеться про те, що кожен вид документознавства може виступати загальним для тих, що зростають на його ґрунті⁸³. Наприклад, управлінське документознавство ідентифікують як спеціальне, проте для кадрового, банківського чи іншого документознавства воно буде загальним.

Відгукуючись про окремі модерні бажання колег утвердити документологію як наукову і навчальну дисципліну, а також наукову спеціальність, відшукати практичну сферу апробації її ідей чи терени їх продукування, С.Г.Кулешов виступив рішуче проти того, щоб вважати такими, наприклад, «Документографію» чи «Загальне фондознавство», зміст яких зводиться до описування документів (бібліографічних, археографічних, архівних, музейних) і організації одиниць зберігання в архівах, службах діловодства, бібліотеках, органах інформації, музеях тощо. Аргументація позиції полягає в тому, що кількість відмінних рис у цих процесах значно переважає над об'єднувчими тенденціями, а, відтак, зазначені курси навряд чи можуть ілюструвати практичні засади документології⁸⁴. Підтвердженням справедливості суджень виступив досвід 1920-х рр., коли лише спробували адаптувати способи класифікування й індексування УДК у діловодстві й архівній справі⁸⁵.

Поширення електронних документів і створення загальних електронних інформаційних ресурсів «безвідносно від видів джерел інформації», на думку С.Г.Кулешова, має суттєво вплинути на дискусію стосовно перспектив документології, яка за цих умов набуває цілком реальних обрисів⁸⁶. Дійсно, існування управлінського, картографічного, музичного чи науково-технічного документа в електронному вигляді порушує питання узагальнень знань про всі види документів, екстраполюючи на новітню форму їх існування. Проте зауважмо на некоректності рівнозначного оперування різними категоріями понять при намаганні продемонструвати перспективність у руслі розвитку електронних документів документології.

Ще один аспект для розуміння концепції документознавства С.Г.Кулешова має важливе значення – це трактування ним завдань науки і міжгалузевих зв'язків. Із-поміж магістральних дослідницьких завдань документології (загального документознавства) учений називає такі: 1) розроблення поняттєво-категоріального апарату науки; 2) вивчення комплексу характеристик документа (зміст, зовнішня форма, функції, властивості)⁸⁷. Розмаїття теоретичних і практичних, ретроспективних і актуальних, методологічних і технологічних аспектів студіювання документа зумовлює характер, зміст і значення зв'язків документознавства з іншими науками, зокрема семіотикою, інформологією, мовознавством (студіювання характеристик змісту); інформатикою (вивчення характеристики зовнішньої форми документа); філософією, культурологією, загаль-

ною теорією комунікації, соціологією, історичним джерелознавством (дослідження документа як засобу соціальної пам'яті чи свідчення, комунікації) тощо. Така ситуація породжує численні міжгалузеві інтеграційні процеси, які водночас посилюють тенденції дисциплінарної ідентифікації. Зв'язки загального документознавства з іншими галузями знань не тільки відкривають обрії для безмежної кількості варіацій досліджень об'єкта, предмета пізнання, але й проважують наукову спільноту стратегічно підтримувати сталий статус, здійснюючи фундаментальні теоретичні узагальнення результатів міждисциплінарного спілкування.

Розгляду теоретичних основ спеціального документознавства С.Г.Кулешов присвятив окремий розділ монографії з аналогічною назвою, в якому завдяки глибокому історіографічному експерсу ґрунтовно представлено його об'єкт, предмет і завдання. Монографія дослідника стала чи не першим випадком узагальнення історичного і теоретичного (теоретико-фундаментального і теоретико-прикладного) аспектів спеціального відгалуження документознавчої науки у вітчизняній науці.

Єдиним конституційованим видом спеціального документознавства С.Г.Кулешов називає управлінське документознавство⁸⁸, незмінно при цьому постулюючи три основні напрями його досліджень, що відповідають структурі об'єкта і змісту предмета. Це – теорія документа; історія документа; практична робота з документами⁸⁹. Окреслення змісту кожного компонента відбувається завдяки переліку їх завдань. Для *теорії документа* такими є дослідження сутності, функційності, властивостей управлінського документа, документної інформації, уніфікованих моделей документів та їх систем, а також класифікаційних, типологічних, термінологічних проблем; *історії документа* – вивчення генезису управлінського документа, еволюції характеристик змісту і форми управлінських документів, формування і розвитку їхніх видів і типів, виявлення закономірностей цих процесів, дослідження історичних умов створення та функціонування управлінської документації, а *технологічних* – вироблення раціональних наукових методик створення документів і керування документаційними процесами загалом⁹⁰. Власне, класичний підхід до розуміння змісту науки, який знайшов місце у відомій монографії, чітко відбився у трьох найважливіших складових спеціального документознавства (історія, теорія, методика), а специфіка об'єкта і предмета галузевих досліджень зумовили їх сутнісне наповнення.

До порушеної у монографії проблеми співвідношення загального і спеціального, тлумачення їх змісту С.Г.Кулешов буде повертатися неодноразово, що відібрається у відомій дискусії зі М.С.Слободяником стосовно структури документознавства⁹¹, а також резонансних публікаціях у фаховій періодиці, виступах на наукових форумах, котрі конкретизували і деталізували висловлені раніше міркування. Багаторічні творчі пошуки переконали вченого у тому, що кожен із видів традиційного (спеціального) документознавства складається із таких розділів: «Основні етапи розвитку документа», «Функції документа», «Концепції документа», «Типологія документа», «Проблеми створення, функціонування і зберігання документа». Це пояснюється спільністю теоретичних проблем, пов'язаних з осягненням документа як суспільного феномена, документуванням, функціонуванням і організацією роботи зі спеціальними видами документів⁹².

Принагідно зауважимо, вивіряючи поступальний рух роздумів С.Г.Кулешова із формальною логікою, що з усіх можливих варіантів спеціального документознавства існує лише управлінське, а щодо загального документознавства, котре ототожнюється із документологією, то йому так само ще належить утвердитися. Отже, за таких умов побутуюче у вітчизняному науковому просторі документознавство можна назвати управлінським, відмовляючи при цьому іншим «документознавствам» (які, до того ж, перебувають у стадії становлення) у ста-

тусі загального чи спеціального. Тому, з огляду на відсутність: 1) сформованих видів спеціального документознавства і 2) документології, оскільки їй належить не теперішнє, а майбутнє, резонно не відкидати класичне ставлення до структури і змісту науки у традиційному, суто управлінському (чи «адміністративному») розумінні.

Таким чином, особливістю побутування українського документознавства наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. стала дискусія між прихильниками *традиційного й альтернативного/нетрадиційного/загального документознавства*. Аналізуючи її значення для розвитку документознавства С.Г.Кулешов вважає, що якби ситуація довкола цього мала діалогічний характер, то довелося б уникнути однобічної інтерпретації змісту документознавства, а також оперування такими методологічними підходами, що зорієнтовані винятково на аналітико-синтетичне опрацювання документів із позицій бібліотечно-бібліографічної та науково-інформаційної діяльності⁹³. Коментуючи протистояння прихильників класичного документознавства і документології, висловимо сміливе твердження про співучасть одних і інших в їх конституванні і розвитку.

Заручившись підтримкою Г.-Г.Гадамера, дозволимо припустити, що роздуми будь-якого критика ніколи не є «вільними» від думки його опонентів. Відтак, незгода М.С.Слободяника, С.Г.Кулешова, Г.М.Швецової-Водки, Н.М.Кушнарєнко у питаннях змісту документознавства й перспектив його розвитку виступає моментом єднання щонайменше на рівні обговорення спільних проблем. Висловимо ще одне міркування. Якщо представники традиційного документознавства поки що сприймають документологію як академічне явище, то самі провідники його нової версії здебільшого мислять категорією практики роботи з документами, що й засвідчує їх орієнтація на знаходження підтвердження власних ідей серед практичної сфери функціонування інформаційних, бібліотечно-бібліографічних наук, діловодства тощо. Вочевидь, їх дискусія має продукуючий характер і є необхідною умовою всебічного розвитку наук документально-комунікаційного циклу.

Осмислюючи спостереження над основними тенденціями еволюції науки останніх двох десятиріч, очевидним є прагнення розмежувати значення змісту спеціальних і загальних відгалужень документознавства за рахунок окреслення об'єктно-предметної сфери досліджень, значення змісту, напрямів, завдань і методології побудувати оптимальну модель їх співіснування і взаємозбагачення. Різні вектори розвитку загального і спеціального документознавства продукують відмінну проблематику досліджень. Назагал перспективними залишаються дослідження генези документа, еволюції його форми і змісту, історичних умов створення та побутування документів; вивчення документації як інформаційного ресурсу суспільства, явища культури, елемента соціальної пам'яті, «життєвого циклу документів», природи функційності документа; вирішення термінологічних, класифікаційних питань, співвідношення варіантів розвитку традиційної й електронної документації, вироблення раціональних методик її створення та забезпечення функціонування. Активізація спільних зусиль істориків, документознавців, архівістів, джерело-, книго- і бібліотекознавців, представників інших наук документально-комунікаційного циклу сприятиме успішному їх розв'язанню, забезпечить позитивну перспективу розвитку науки.

¹ Кулешов С.Г. Документознавство: історія. Теоретичні основи. – К., 2000. – С.29.

² Там само.

³ Калакура Я.С., Щербак М.Г. 60 років підготовки архівістів у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – №1. – С.81–87; Стрельський В. Нове в роботі кафедри архіво-

знавства та допоміжних історичних дисциплін Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка // *Архіви України*. – 1971. – №5. – С.14–17.

⁴ Кулешов С.Г. Документознавство: історія. Теоретичні основи ... – С.29.

⁵ Дмитрієнко М. До питання про сучасні проблеми джерелознавства // *Архіви України*. – 1971. – №4. – С.3–13.

⁶ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф.Р.1. – Оп.1. – Спр.1184. – Арк.25–26; Вавричин М.Г. Семінар з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін у ЦДІА УРСР у м. Львові // *Архіви України*. – 1973. – №3. – С.90–95; Врадій Н.Ф. Науково-методичний кабінет із спеціальних історичних дисциплін у ЦДІА УРСР у м. Львові // *Архіви України*. – 1986. – №6. – С.36–37; *Її ж.* Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові // Третя республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Перша секція. Архівознавство. – К., 1968. – С.22–42. Захарчишина П. Наукова рада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін // Науково-інформаційний бюлетень АУ при Раді Міністрів УРСР. – 1962. – №2. – С.51–53 та ін.

⁷ Зворський С.Л. Перший рік діяльності спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій в УНДІАСД // Студії з архівної справи та документознавства (далі – Студії...). – 2004. – Т.11. – С.273–275; *Його ж.* У спеціалізованій вченій раді УНДІАСД // Студії... – 2004. – Т.12. – С.248–250.

⁸ Кушнарєнко Н.Н. Документоведение: учеб., 2-е изд., перераб. и дополн. – К., 2000. – 486 с.

⁹ Там же. – С.148.

¹⁰ Там же. – С.152.

¹¹ Там же. – С.153.

¹² Там же.

¹³ Там же. – С.153–154.

¹⁴ Там же. – С.155.

¹⁵ Там же.

¹⁶ Там же.

¹⁷ Там же.

¹⁸ Кулешов С. Новий погляд на структуру документознавства // Вісник Книжкової палати. – 2003. – №10. – С.24–27; Слободяник М. Структура сучасного документознавства // Там само. – №4. – С.18–21.

¹⁹ Кушнарєнко Н.Н. Документоведение... – С.154.

²⁰ Там же. – С.155.

²¹ Там же.

²² Там же. – С.156.

²³ Там же. – С.157.

²⁴ Там же. – С.156.

²⁵ Кушнарєнко Н.М. Концепція документознавства Н.М.Кушнарєнко: зміст і напрями еволюції // Вісник Харк. держ. академії культури. – 2008. – Вип.23. – С.92–93.

²⁶ Кушнарєнко Н.М. Внутріпідметна і міжпідметна інтеграція дисциплін документознавчого циклу // Вісн. Харк. держ. академії культури. – Х., 2003. – Вип.11. – С.106–114.

²⁷ Там само. – С.106.

²⁸ Швецова-Водка Г.М. Можливі шляхи розвитку терміносистеми документознавства // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: Зб наук. праць / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; Інститут державного управління і права. За заг. ред. В.В.Бездрако. – К., 2008. – Вип.2. – С.96–105; *Її ж.* Методи документознавства // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – №3. – С.81–85; *Її ж.* Документознавство: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 398 с.; *Її ж.* Визначення документа // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: Зб наук. праць / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; Інститут державного управління і права. За заг. ред. В.В.Бездрако. – К., 2007. – Вип.1. – С.105–116; *Її ж.* Структура документознавства і його місце серед суміжних наукових дисциплін // Студії з архівної справи та документознавства. – 2004. – Т.12. – С.120–125; *Ей же.* Некоторые дискуссионные вопросы типологической классификации документов // Книга: исслед. и материалы. – Москва, 2002. – Сб.80. – С.186–187; *Її ж.* Види інформації // Вісн. Харківської

державної академії культури. – 2001. – Вип.6. – С.233–241; *Її ж.* Інформаційна діяльність бібліотеки: термінологічний підхід // Наук. праці НБУВ. – К., 1998. – Вип.1. – С.242–246; *Ей же.* Документный или документальный? Подход не может быть формальным // Библиография. – 1997. – №5. – С.33–37; *Ей же.* Книга в социокультурном пространстве // Книга: исслед. и материалы. – Москва, 1996. – Сб.72. – С.299–304; *Ей же.* Инфокуант, документ или книга? // Библиография – 1995. – №2. – С.22–33; *Ей же.* Функциональная сущность и свойства книги // Книга: исслед. и материалы. – Москва, 1995. – Сб.71. – С.69–96; *Її ж.* Функційне визначення документа // Духовне відродження культури України: традиції, сучасність: Матеріали і тези міжнар. наук.-практ. конф., 16–18 трав. 1994 р. / РДІК та ін. – Рівне, 1994. – С.126–127; *Ей же.* Книга и документ: соотношение понятий // Книга: исслед. и материалы. – Москва, 1994. – Сб.68. – С.19–37; *Ей же.* Функции и свойства документа в системе социальных коммуникаций // Книга: исслед. и материалы. – Москва, 1994. – Сб.69. – С.37–57; *Її ж.* Про визначення поняття «документальна пам'ятка» // Проблеми викладання фольклору, етнології у вузах, ліцеях, школах України: Матеріали та тези наук.-метод конф., 17–19 травня 1993 р. / РДІК та ін. – Рівне, 1993. – С.10–11; *Її ж.* Типологія документа: Навч. посіб. для ін-тів культури. – К.: Книжк. палата України, 1998. – 79 с.; *Її ж.* Типологія книги: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів культури і мистецтв / РДІК. – К.: Книжк. палата України, 1999. – 68 с. та ін.

²⁹ *Швецова-Водка Г.Н.* Определение документа в документационно-информационной науке. – Ленинград, 1991. – 44 с.

³⁰ Див.: *Бездрабко В.В.* П.Отле та документаційна наука ХХ ст. // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. – Запоріжжя, 2008. – №21. – С.65–73.

³¹ *Швецова-Водка Г.М.* Документознавство: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – С.181.

³² Там само. – С.184–187.

³³ Там само. – С.185.

³⁴ Там само. – С.187–197.

³⁵ *Зиновьева Н.Б.* Документоведение: Учеб.-метод. пособие. – Москва, 2001. – 208 с.; *Кулешов С.Г.* Документознавство: історія. Теоретичні основи / Держкомархів України. УНДІАСД; Держ. академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – 161 с.; *Його ж.* Новий погляд на структуру документознавства // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – №10. – С.24–27; *Кушнарченко Н.Н.* Документоведение: Учеб., 2-е изд., перераб. и дополн. – К., 2000. – 460 с.; *Її ж.* Внутріпредметна і міжпредметна інтеграція дисциплін документознавчого циклу // Вісн. Харк. держ. академії культури. – Х., 2003. – Вип.11. – С.106–114; *Слободяник М.С.* Структура сучасного документознавства // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – №4. – С.18–21; *Його ж.* Документологія: зміст, перспективи // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – №4. – С.4–9 та ін.

³⁶ Зміст основних зауважень стосується невизначеності статусу окремих дисциплін, пропонуваннях у складі документознавства, а також визначення змісту документології, співвідношення між ними. Наприклад, у випадку розгляду концепції документознавства М.С.Слободяника Г.М.Швецова-Водка зауважує на необхідності точнішого окреслення змісту теорії документальних комунікацій, теорії документних потоків, документного фондознавства (див.: *Швецова-Водка Г.М.* Документознавство... – С.194–195).

³⁷ *Швецова-Водка Г.М.* Документознавство... – С.196.

³⁸ Там само.

³⁹ Там само. – С.197.

⁴⁰ Там само. – С.205.

⁴¹ Там само. – С.197–207.

⁴² Там само. – С.200.

⁴³ Там само. – С.201.

⁴⁴ Там само. – С.199.

⁴⁵ *Виноградова Е.Б.* Зачем книговедению документологическая линейка // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – №2. – С.82–86; *Добровольский В.В.* Грустные результаты беспредметной дискуссии (по поводу публикаций Ю.Н.Столярова в сборнике «Научные и технические библиотеки», 2004, №4) // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – №4. – С.92–98; *Низо-*

вой Н.А. Борьба за научную истину или за место под солнцем?: Научные и нравственные аспекты дискуссии между книговедами и документоведами // Библиография. – 2006. – №5. – С.39–51; Полтавская Е.И. Стоит ли ломать копья? (в продолжение дискуссии по сущностным вопросам библиотековедения) // Библиотековедение. – 2004. – №4. – С.42; Столяров Ю.А. Разъяснения даны. Вопросы остались // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – №4. – С.99–102; Его же. О дисциплинах общепрофессионального и специально в проекте учебного направления «Библиотечно-информационная деятельность» // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – №4. – С.13–19 та ін.

⁴⁶ Слободяник М. Структура сучасного документознавства... – С.19.

⁴⁷ Кулешов С.Г. Новый взгляд на структуру документознавства // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – №10. – С.26.

⁴⁸ Словник іншомовних слів / За ред. акад. О.С.Мельничука. – К., 1985. – С.431.

⁴⁹ Слободяник М. Структура сучасного документознавства... – С.18.

⁵⁰ Там само. – С.18–21.

⁵¹ Там само.

⁵² Там само.

⁵³ Там само. – С.18–19.

⁵⁴ Там само. – С.19.

⁵⁵ Там само. – С.18.

⁵⁶ Документознавство: Робоча програма для студентів спеціальності 7.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» / Уклад. М.С.Слободяник. – К., 2003. – С.3.

⁵⁷ Слободяник М. Структура сучасного документознавства... – С.19.

⁵⁸ Кулешов С.Г. Новый взгляд на структуру документознавства... – С.26.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Нам звичніше вживання терміна «інформологія».

⁶¹ Слободяник М. Структура сучасного документознавства... – С.19.

⁶² Кулешов С.Г. Новый взгляд на структуру документознавства... – С.25.

⁶³ Слободяник М. Структура сучасного документознавства... – С.19–21.

⁶⁴ Бездрабко В.В. Модерна «документологічна дискусія» у документознавстві, або Про роль особи й об'єктивної реальності у науці // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: Зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; Інститут державного управління і права. За заг. ред. В.В.Бездрабко. – К., 2008. – Вип.2. – С.21–25.

⁶⁵ Див.: Слободяник М.С. Формування загальної теорії документа: історія, сучасність, перспективи // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 21–23 травня 2007 р. – К., 2007. – С.3–4; Його ж. Документологія: зміст, перспективи // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – №4. – С.4–9; Його ж. Документологія як наукова і навчальна дисципліна // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 травня 2004 р. – К., 2004. – С.15; Його ж. Документологія // Українська архівна енциклопедія: Д–М: Робочий зошит. – К., 2006. – С.131–133 та ін.

⁶⁶ Кулешов С.Г. О понятии электронный документ // Документация в информационном обществе: электронное делопроизводство и электронный архив: Докл. и сообщения на VI междунар. науч.-практ. конф. – Москва, 2000. – С.54–57; Його ж. Історичне документознавство: зміст та основні завдання наукового напрямку (до постановки проблеми) // Архіви України. – 1998. – №1–6. – С.9–18; Его же. Документ как исторический источник // Докл. и тез. всерос. конф. «Архивоведение и источниковедение отечественной истории. Проблемы взаимодействия на современном этапе». – Москва, 1999. – С.95–99; Його ж. Українське документознавство: сучасний стан та перспективи розвитку // Студії з архівної справи та документознавства. – 1999. – Т.4. – С.201–204; Його ж. Чи входить книгознавство у документознавство (до проблеми структуризації документознавства) // Бібліотечний вісник. – 1999. – №5. – С.95–99; Його ж. Концепції документа як засобу соціальних комунікацій // Вісн. Харк. держ. академії культури. – 1999. – Вип.1. – С.81–88; Його ж. Організація функціонування документальних інформаційно-пошукових систем: Препринт. – К.: УДНДІАСД, 1998. – 26 с.; Його ж. Про базові поняття документознавства // Студії з архівної справи та документознавства. – 1997. –

Т.2. – С.72–75; *Його ж.* Документознавство в системі наук документально-комунікативного циклу // Наук. доп. Всеукр. конф. «Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи». – Ч.2. – К., 1997. – С.37–40; *Його ж.* Про значення поняття «документ» // Бібліотечний вісник. – 1995. – №1. – С.1–4 та ін.

⁶⁷ Кулешов С.Г. Документознавство: історія. Теоретичні основи. – К., 2000. – 163 с.

⁶⁸ Там само. – С.38.

⁶⁹ Кушнарєнко Н.Н. Документоведение... . – С.125–126.

⁷⁰ Кулешов С.Г. Документознавство: історія. Теоретичні основи. – С.39.

⁷¹ Там само. – С.46.

⁷² Там само. – С.43.

⁷³ Там само. – С.40.

⁷⁴ Там само. – С.43.

⁷⁵ Там само.

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ Там само. – С.43, 45.

⁷⁸ Бездрабко В.В. Управлінське документознавство: Навч. посіб. – К., 2006. – С.18.

⁷⁹ Автократов В.Н., Банасюкевич В.Д., Сокова А.Н. Основные направления развития документоведения // Теоретические проблемы документоведения: Тез. докл. и сообщ. к теор. семинару (март 1975 г.) / ВНИИДАД. – Москва, 1975. – С.35.

⁸⁰ Кулешов С.Г. Проект концепції розвитку документознавства в Україні (матеріал для обговорення) // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: міжвідомч. збірн. наук. праць. – Вип.9. – К., 2007. – С.89; *Його ж.* Документологія як навчальний курс та наукова дисципліна // Студії з архівної справи та документознавства. – 2006. – Т.14. – С.58–61. [Короткий виклад виступу на Міжнародній науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми державного управління та документно-інформаційного забезпечення апарату влади» (25–26 квітня 2006 р., м. Київ)].

⁸¹ Кулешов С.Г. Документологія як навчальний курс та наукова дисципліна // Студії з архівної справи та документознавства. – 2006. – Т.14. – С.59.

⁸² Там само. – С.60.

⁸³ Там само.

⁸⁴ Там само.

⁸⁵ Там само.

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ Кулешов С.Г. Документознавство: історія. Теоретичні основи. – К., 2000. – С.48.

⁸⁸ Адаптований матеріал для однойменного курсу з управлінського документознавства міститься у відповідному навчальному посібникові, в якому вперше в історії вітчизняного документознавства комплексно репрезентовано основи його історії, теорії, зокрема, такі вузлові питання – термінологія, класифікація управлінських документів, уніфікація та стандартизація управлінської документації, керування документаційними процесами за кордоном (див.: Кулешов С.Г. Управлінське документознавство: Навч. посіб. – К., 2003. – 57 с.).

⁸⁹ Кулешов С.Г. Документознавство: історія. Теоретичні основи. – К., 2000. – С.115.

⁹⁰ Там само.

⁹¹ Кулешов С. Новий погляд на структуру документознавства // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – №10. – С.24–27; Слободяник М. Структура сучасного документознавства // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – №4. – С.18–21.

⁹² Кулешов С.Г. Проект концепції розвитку документознавства в Україні (матеріал для обговорення) // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомч. збірн. наук. праць. – Вип.9. – К., 2007. – С.82.

⁹³ Там само. – С.90–91.

The modern concepts of documentary studies development represented in the works of Ukrainian prominent researchers have been analyzed in the article. The peculiar, different and common approaches in their interpreting of the content of documentary science, discipline structure understanding, subject-object sphere, interdisciplinary links, and development prospects have been highlighted.